

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВИХІДНОГО ТЕКСТУ ЯК ЗАСІБ ДОСЯГНЕННЯ АДЕКВАТНОГО ПЕРЕКЛАДУ (НА МАТЕРІАЛІ АВТОРСЬКИХ ПЕРЕКЛАДІВ АНГЛІЙСЬКИХ ЛІМЕРИКІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ)

LINGUOSTYLISTIC ANALYSIS OF THE SOURCE TEXT AS A MEANS OF ACHIEVING ADEQUACY IN TRANSLATION (BASED ON THE MATERIAL OF THE AUTHOR'S TRANSLATIONS OF ENGLISH LIMERICKS INTO UKRAINIAN)

Тихенко В.В.,

orcid.org/0009-0005-3113-0638

аспірантка

*Інституту мовознавства імені О.О. Потебні**Національної академії наук України,**викладач кафедри перекладознавства і контрастивної лінгвістики імені Григорія Кочура**Львівського національного університету імені Івана Франка*

У статті зосереджено увагу на сутності лінгвостилістичного аналізу оригінальних текстів, необхідному для здійснення адекватного перекладу англійських лімериків українською мовою. Досліджено поняття «лінгвостилістичний аналіз» і «адекватний переклад», розглянуто лінгвостилістичні особливості лімериків, виділено їх інваріантні та варіативні елементи, наведено приклади авторських перекладів абсурдних поезій українською мовою, проведено порівняльний аналіз вихідних і цільових текстів. З поширенням англійської мови як міжнародної переклад англійськомовних художніх творів не втрачає актуальності, а переклад творів обраного жанру потребує їх ретельного лінгвостилістичного аналізу задля збереження поетичної форми та відтворення задуму автора. Визначено специфічні особливості лімериків на різних мовних рівнях: графічному, фонетичному, морфологічному, синтаксичному та лексико-семантичному. Виявлено, що капіталізація є інваріантним елементом графічного рівня й повинна бути збережена в перекладі. Інші досліджені в статті характеристики лімериків є варіативними й потребують адаптації до особливостей української мови. Фонетичний рівень представлений насамперед звуковими ефектами (алітерація, елізія), які відіграють певну роль у створенні настрою твору. Морфологічного рівня стосуються конструкції, що є характерними для англійської мови. Синтаксичний рівень визначає структуру речення і зв'язки між його складовими. Лексико-семантичний рівень охоплює стилістичні прийоми, зокрема епітети й антитези, які важливо відтворювати в перекладі для збереження авторської ідеї. Враховано різні стратегії для досягнення належної адекватності перекладу. Висновки статті наголошують на необхідності здійснення лінгвостилістичного аналізу першотвору на всіх мовних рівнях для збереження його форми й змісту в перекладі.

Ключові слова: лінгвостилістичний аналіз, адекватний переклад, абсурдна поезія, лімерики, інваріантні особливості, варіативні особливості.

The article deals with linguostylistic analysis of source texts as a means of achieving adequate translation of English limericks into Ukrainian. It examines the concepts of «linguostylistic analysis» and «adequate translation», investigates the linguostylistic features of original limericks, identifies their invariant and variable elements, provides examples of the author's translations of absurd poetry, conducts a comparative analysis of source and target texts. With the extension of English as a global language, translating English literary works is increasingly relevant. Translation requires careful linguostylistic analysis to preserve (in case of limericks) poetic form and the author's intent. The author identifies specific features of limericks at various levels: graphic, phonetic, morphological, syntactic and lexico-semantic. It has been found that capitalization is an invariant element at the graphic level and should be preserved in translation. Other characteristics of limericks studied in the article are variable and require adaptation to the peculiarities of the Ukrainian language. The phonetic level is represented by sound effects (alliteration, elision). The morphological level is analyzed in terms of specific constructions typical of the English language. The syntactic level defines sentence structure and the connection between its components. The lexico-semantic level includes stylistic devices, such as epithets and antitheses, which are crucial to reproduce in translation the author's idea. The author demonstrates various strategies of achieving an adequate translation. The conclusions of the article emphasize the necessity of applying linguostylistic analysis at all language levels to preserve both form and content of the original text in translation.

Key words: linguostylistic analysis, adequate translation, absurd poetry, limericks, invariant peculiarities, variable peculiarities.

Постановка проблеми. Сьогодні, у час суспільних змін, глобалізації та поширення англійської як міжнародної мови, переклад англійськомовних художніх творів українською мовою не втрачає актуальності. Серед багатьох форм відображення дійсності особливе місце посідає поетична, тож перекладач повинен створити новий

поетичний текст, що відповідатиме основним концептам та естетиці оригіналу, використовуючи інші віршовані форми. Абсурдна поезія, у свою чергу, вирізняється унікальними жанровими характеристиками, що значно ускладнює процес перекладу, навіть у порівнянні з іншими поетичними жанрами. Для здійснення адекватного пере-

кладу лімериків перекладач повинен проаналізувати одиниці, що належать до різних рівнів мовної структури віршів, дослідити їхню роль і глибинне значення, та відобразити це у текстах-перекладах. Саме тому застосування лінгвостилістичного аналізу має стати першим кроком у процесі відтворення текстів обраного жанру в перекладі. Питанням лінгвостилістичного аналізу й адекватності перекладу художніх творів присвячено чимало праць, однак наразі бракує цілісного підходу до лінгвостилістичного аналізу поетичних текстів, і врахування результатів такого аналізу з метою здійснення адекватного перекладу.

Актуальність дослідження пов'язана з важливістю комплексного лінгвостилістичного аналізу англійських лімериків, визначення відповідних інваріантних і варіативних елементів для здійснення адекватного перекладу українською мовою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Е. Бенвеніст у праці «Проблеми загальної лінгвістики» (1966 р.) визначив рівні лінгвістичного аналізу, а також поняття «форма» і «значення», які, на думку вченого, є релевантними в плані функціонування мови [1]. Поняття лінгвістичного аналізу досліджували І. Ковалик, Л. Мацько, М. Плющ, І. Ощипко. Основні етапи лінгвістичного аналізу художнього тексту описали М. Крупа [2], Т. Єщенко [2], І. Кочан [4]. Схему сучасного лінгвістичного аналізу іншомовного тексту запропонувала Т. Яблонська.

О. Линтвар, Л. Павліченко [5] досліджували сутність лінгвостилістичного аналізу як методу дослідження художнього твору. О. Шапошник обґрунтувала доцільність застосування лінгвостилістичного аналізу в перекладознавчому дослідженні [6].

Проблемами адекватності перекладу займалися В. Балахтар, К. Балахтар [7], М. Альошина, Т. Козак [8].

Мета дослідження – визначення особливостей лінгвостилістичного аналізу та обґрунтування необхідності його здійснення для досягнення адекватності перекладу англійських лімериків українською мовою.

Завдання:

- систематизувати інформацію щодо понять «лінгвостилістичний аналіз» і «адекватний переклад»;
- розглянути лінгвостилістичні особливості англійських лімериків;
- виділити інваріантні та варіативні елементи абсурдної поезії;
- здійснити порівняльний аналіз оригінальних і перекладних текстів-зразків абсурдної поезії.

Матеріалом для дослідження слугували тексти англійських лімериків Е. Ліра [9] та авторські переклади українською мовою [10].

Виклад основного матеріалу дослідження. Одне з головних завдань перекладача – створити адекватний переклад. В. Балахтар трактує термін «адекватність», як співвідношення вихідного та кінцевого текстів, за якого враховується мета перекладу. Переклад тексту можна вважати адекватним, якщо хоча б одна з двох умов збережена: правильно перекладені усі терміни та їх сполучення; переклад є зрозумілим для спеціаліста, що не має до перекладача жодних запитань чи зауважень [7]. Т. Козак констатує, що адекватний переклад – це відтворення єдності форми та змісту оригіналу засобами іншої мови, який враховує і змістову, і прагматичну еквівалентність, не порушуючи при цьому ніяких норм, є точним і не містить певних неприпустимих переколючень [8, с. 56].

Закономірно, що перекладач, перш за все, повинен правильно визначити задум автора, а потім відтворити його в цільовому тексті. Однак головна ідея твору не завжди лежить на поверхні, вона часто криється в деталях. Автор може закладати додаткові відтінки значно глибше, використовуючи засоби різних мовних рівнів – від навмисного повтору певних звуків до використання стилістичних прийомів. До труднощів аналізу та перекладу абсурдної поезії також додається різноманітність засобів передавання гумору (гіпербола, мейозис тощо). М. Крупа зазначає: «Правильність визначення художньої ідеї підтверджується аналізом мовних засобів усіх рівнів: лексичного складу художнього тексту, граматичних форм та тропів, а також метра, ритму, рими...» [2, с. 25]. О. Шапошник зауважує, що лексичні одиниці мають властивість змінювати значення в різних контекстах, тому для здійснення адекватного перекладу необхідно залучати лінгвостилістичний аналіз. Він дозволяє дослідити варіативність одиниць різних мовних рівнів і визначити їхні ролі та функції у формуванні ідейно-тематичного змісту тексту [6, с. 2].

Е. Бенвеніст використовує поняття «рівень» для визначення процедури аналізу, мета якого полягає у сегментації тексту на менші відрізки та виділенні окремих елементів [1, с. 101]. Виявляється доцільним розділити текст на умовні сегменти, дослідити окремо кожен із них і об'єднати в одну цілісну картину.

І. Кочан пропонує лінгвістичний аналіз художнього тексту на фонографічному, морфологічному, синтаксичному, лексичному рівнях, адже «мовні одиниці всіх рівнів перебувають у тісному

зв'язку і взаємодії, творять детерміновану автором внутрішню композиційно-смыслову єдність» [4, с. 46]. Схожу схему аналізу наводить Т. Щенко: фонетичний, графічний, морфемний, словотвірний рівні [3, с. 50].

Лінгвістичний аналіз є частиною лінгвостилістичного. Л. Павліченко визначає *лінгвостилістичний аналіз* як «вивчення мови художнього твору на всіх рівнях існування тексту, визначення їх ролі в розкритті змісту тексту», наголошуючи на тому, що необхідно дослідити не лише мовні засоби усіх рівнів, але й загальну художню ідею твору [5, с. 53]. Застосування лінгвостилістичного аналізу дозволяє визначити доцільність використання в текстах-перекладах тих чи тих елементів.

Тож здійснюючи комплексний лінгвостилістичний аналіз лімериків, ми розглянули одиниці всіх мовних рівнів, від нижчого до вищого – графічну, фонетичну, морфологічну, синтаксичну, лексико-семантичну організацію тексту.

Виявлено, зокрема, що істотне значення має *графічний рівень* аналізу віршів-нісенітниць. Серед особливостей абсурдної поезії на цьому рівні виділимо *капіталізацію*, адже кожен рядок починається з великої літери, незважаючи на те, чи це початок нового речення, чи продовження попереднього. Це надає лімерикам незвичайності, своєрідної урочистості, можливо, навіть готує читача до несподіваного розвитку подій, що є притаманним віршам-нісенітницям: «*There was a young lady of Spain / Who said: "Let us do it again, / Again and again, / Again and again, / And again, and again, and again"*». У перекладі цього вірша українською мовою застосовано аналогічний прийом: «*Юна леді жила в Гондурасі. / Кавалеру сказала: "Ще раз! / І ще і ще, / І ще і ще, / І ще раз, і ще раз, і ще раз"*». Капіталізація спостерігається у кожному оригінальному лімеріку, тому слід віднести її до інваріантних особливостей абсурдної поезії.

Важливою складовою в плані перекладу лімериків є особливість їх відтворення на *фонетичному рівні*. За допомогою фонетичних засобів можна виразити мову, посилити емоційний ефект, виділити цікаві моменти, стосовні візуального та слухового сприйняття.

Частим явищем у віршах-нісенітницях є *елізія*: «*A Turk named Abdullah Ben Barum / Had sixty five wives in his harem. / When his favorite horse died, / "Mighty Allah", – he cried, – / "Take a few of my wives, I can spare'em"*». В останньому рядку автор використовує елізію (*spare'em*) з метою збереження метричного розміру вірша. Два самотійних слова, тобто *spare* і *them*, що в сумі скла-

дають три склади, зливаються в одне двоскладове слово. Таким чином автор дотримується загальноприйнятого розміру лімерика.

Складність перекладу в цьому випадку полягає в тому, що в українській мові таке явище майже відсутнє. Первісно короткі слова англійської мови стають ще коротшими, отже кількість складів – досить нерівнозначна. У перекладі потрібно було уникнути скорочення складів шляхом заміни слів синонімічними: «*Знатний турок на ймення Бурем / Мав у себе розкішний гарем. / А як кінь мертвим впав, / "О, Аллах! – закричав, – / За коня я віддав би гарем"*». Звісно, що елізію відносимо до варіативних елементів віршів-нісенітниць.

При перекладі абсурдних поезій варто звертати увагу на *алітерацію*: «*There once were three owls in a wood, / Who always sang hymns, when they could. / What the words were about / One could never make out, / But one felt it was doing him good*».

Розглядаючи цей лімерик, ми спостерігаємо яскравий приклад уживання алітерації, а саме повтор приголосних *w* і *v*. За допомогою такого прийому автору вдається увиразнити звукову картину вірша, а також тримати читача в стані очікування. Відомо, що звуки [w] і [v] мають особливе значення в мові, асоціюються зі швидкістю, напруженістю, вибуховістю, невідомістю. Якщо простежити частотність повтору цих звуків в лімеріку, стає помітним, що весь вірш звучить напружено, тому що звуки [w] і [v] використовуються рівномірно в усьому тексті, хоча в останніх двох рядках ми відчуваємо спад.

Алітерація належить до варіативних особливостей абсурдної поезії. Разом з тим, відтворення звукового ефекту вірша шляхом використання алітерації у цільовому тексті забезпечує дотримання основної ідеї автора оригіналу, а отже, створення відповідного перекладного тексту: «*Три сови проживало у лісі. / І співали завжди свою пісню. / Хоч я не розібрав, / Про що були слова, / Все одно був щасливий опісля*». Звук [v] підсилює динаміку у цільовому тексті українською мовою.

Серед варіативних особливостей лімериків на *морфологічному рівні* виділяємо переважне використання *однокореневих слів*, що складаються з одного, двох чи трьох складів. Також у текстах трапляється чимало випадків уживання *дієслів пасивного стану*, наприклад: «*A bather whose clothing was strewed / By breezes that left her quite nude, / Saw a man come along, / And, unless I am wrong, / You expected this line to be lewd*».

У перекладі українською мовою форми пасивного стану нерідко передаються за допомогою дієслів активного стану, а також номінально,

що знайшло відображення і у наших перекладах: «*В купальниці сталась біда – / Весь одяг забрала вода. / Чоловік там проходив, / І признайтесь ви, годі, – / Непристойне вже стали гадать*». Це пояснюється тим, що реалізація пасивних форм більшою мірою властива англійській мові, ніж українській. Тому і в перекладі лімерика слід удаватися до відповідних трансформацій.

Важливим аспектом нашого дослідження є *синтаксичний*. Створення адекватного перекладу залежить також від належного розуміння структури речення, способів та засобів зв'язку між його компонентами. Перекладач повинен враховувати відповідні особливості мови, з якої здійснюється переклад, і мови, якою він перекладає текст.

Використання *складних речень* із різними типами підрядності є досить поширеним у лімериках. Здебільшого це підрядні означальні речення: «*There was an old man, who when little, / Fell casually into a kettle*». Українською мовою ці рядки перекладено пояснювальним реченням, що має зберегти сенс вірша і, разом із тим, дозволяє дотриматися віршового розміру і ритму, тож опорним словом у першому рядку виступає дієслівна форма «розказав»: «*Нам старий чоловік розказав, / Як маленьким у чайник упав*».

Часто використовуються і підрядні обставинні речення різних типів:

- мети («*But to make it more nice, / He inserted some mice*»);
- результату («*But growing too stout, / He could never get out, / So he passed all his life in a kettle*»);
- часу («*When his favorite horse died, / “Mighty Allah”, – he cried*»);
- умови («*If you kiss me, of course, / You will have to use force*»);
- причини («*To one who asked: “Why?” / This Turk made reply: / “To drink is forbidden, you loon”*»).

Здебільшого такі речення перекладаються аналогічними підрядними реченнями:

- мети («*Кращий смак аби мати, / Ще й мишею додавати*»);
- результату («*Та був надто товстим, / Звідти щоб вилізти, / Так у чайнику вік доживав*»);
- часу («*А як кінь мертвий впав, “О, Аллах!, – закричав”*»);
- причини («*На питання: “Чому?” / Відповідь: “А тому, / Що пить віскі Коран не велів”*»).

І. Кочан зауважує, що лексико-семантичний рівень є наступним за складністю мовної ієрархії після графічного, фонетичного та морфологічного. У межах цього рівня в текстах аналізують використання паронімів, маркованих слів, профе-

сійної лексики, діалектизмів тощо [4, с. 194–234]. О. Шапошник також наводить приклади мовностилістичних одиниць, які мають стати матеріалом лінгвостилістичного аналізу на цьому рівні: архаїзми, історизми, діалектизми, професіоналізми, терміни, тропи та ін. [6, с. 2].

Лімерики вирізняються багатством лексичних засобів. У них знаходимо численні приклади використання стилістичних прийомів (гіперболи, епітети), лексику різноманітних видів (у тому числі застарілі слова, терміни, конфесійну лексику).

Розгляньмо приклад використання в абсурдній поезії *enimemis*: «*Limerick packs laughs anatomical / Into space that is quite economical. / But the good ones I've seen / So seldom are clean, / And the clean ones so seldom are comical*».

Звернімо увагу на те, що епітети, використані в перекладі українською мовою, є близькими за значенням до вжитих у вихідному тексті, тому оригінальний сенс змісту зберігається: «Лімерики – незвичайні діти / У доволі банальному світі. / Але дійсно достойні – / Дуже рідко пристойні. / Від пристойних – хіба що хропіти». У наведеному вірші епітети, до того ж, формують *антитезу*: *anatomical – economical; good ones seldom are clean – clean ones seldom are comical; – лімерики достойні і рідко пристойні; незвичайні – (світ) банальний*.

І хоча антитези й епітети є варіативними елементами лімериків, і, відповідно, можуть бути замінені в цільовому тексті, відтворення цих тропів у перекладі допомагає зберегти задум автора та досягти адекватності перекладу.

Висновки. Здійснення адекватного перекладу – основне завдання перекладача, яке полягає в дотриманні єдності форми та змісту оригіналу засобами іншої мови.

Для досягнення адекватності необхідно враховувати особливості всіх рівнів мовної системи. За допомогою лінгвостилістичного аналізу вихідних текстів визначено основні моменти, стосовні відтворення англійських лімериків в (авторському) перекладі українською мовою на графічному, фонетичному, морфологічному, лексико-семантичному рівнях.

Розгляд лінгвостилістичних особливостей віршів-нісенітниць на графічному рівні дозволив виділити інваріантний елемент, який залишається незмінним в усіх зразках абсурдної поезії – капіталізацію першого слова в кожному рядку. Решту особливостей віднесено до числа варіативних елементів: на фонетичному рівні це використання елізії й алітерації, на морфологічному – дієслів пасивного стану, переважання простих слів

(від одного до трьох складів); на синтаксичному – фігур (гіпербола, мейозис, антитеза, епітети). Ці складних речень із різними типами підрядності; особливості враховано в цільових текстах українською мовою. на лексико-семантичному – тропів і стилістичних

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Benveniste E. Problems in general linguistics / translated by Mary Elizabeth Meek. Coral Gables, Fla. : University of Miami Press, 1971. 317 p.
2. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Тернопіль : Підручники і посібники, 2005. 416 с.
3. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту. Київ : ВЦ «Академія», 2009. 264 с.
4. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту. Київ : Знання, 2008. 423 с.
5. Павліченко Л. В. Лінгвостилістичний аналіз та його місце серед методів дослідження художнього твору. *Молодий вчений*. 2022. № 4.1 (104.1). С. 52–55.
6. Шапошник О. М. Лінгвостилістичний метод аналізу в перекладознавчому дослідженні. URL: <http://surl.li/fbarf> (дата звернення: 06.08.2024).
7. Балахтар В. В., Балахтар К. С. Адекватність та еквівалентність перекладу. URL: <http://www.confcontact.com/20110531/fk-balahtar.htm>, 2011 (дата звернення: 26.07.2024).
8. Козак Т. Б. Адекватність та еквівалентність перекладу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2012. № 25. С. 56–57.
9. Lear E. A Book of Nonsense. URL: <https://www.nonsenselit.org/Lear/BoN/index.html> (дата звернення: 06.08.2024).
10. Тихенко В. В. Переклади англійських лімериків українською мовою. *Мова та історія*. Київ : ПП Жовтий О. О., 2014. № 344. С. 7–11.